

Η ποιητική των σπιτιών: η εξωτερίκευση του ονείρου στο δημόσιο βλέμμα

Νικόλαος Λουράντοςⁱ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού

Περίληψη

Το σπίτι ως σύγχρονη κατασκευή φέρει, συνήθως, την σφραγίδα του αρχιτέκτονα ή του εργολάβου. Οι παλαιότερες όμως κατασκευές αναπτύσσονταν πάνω στην τεχνογνωσία του κάθε μάστορα. Ωστόσο είτε στο παρελθόν είτε στο παρόν ο ιδιοκτήτης προσπαθεί και βάζει επιτυχώς ή ανεπιτυχώς τις δικές του πινακίδες και παρεμβάσεις. Συχνά το αποτέλεσμα είναι μια οπτική κραυγή, ένα kitsch προϊόν. Όμως όταν αυτές εφαρμόζονται με διαφορετικό σκοπό από εκείνον της στείρας επίδειξης το αποτέλεσμα που προκύπτει είναι ένα αξιομνημόνευτο κατασκευάσμα. Η έρευνα μας απέδωσε δυο τέτοια παραδείγματα που διερευνούμε ως προς την οπτική τους παρέμβαση στους οικιστικούς τους ιστούς, αλλά και στην κοινωνική τους αποδοχή. Οι ιδιοκτήτες τόλμησαν να εξωτερικεύσουν το όνειρό του στο δημόσιο βλέμμα και αυτό να γίνει αποδεκτό.

Λέξεις κλειδιά: οικία, σπίτι, ετερότητα, kitsch

1. Εισαγωγή

Το ερώτημα είναι τι είναι εκείνο που δημιουργεί ένα σπίτι; Όχι ως προς το τι περιέχει αλλά στην μορφή του, την παρουσία του, όλα εκείνα που διαχωρίζουν το σπίτι από την οικία. Το σημαντικότερο μειονέκτημα, και συγχρόνως πλεονέκτημα, της μαζικής παραγωγής κατοικιών και πολυκατοικιών είναι η ομοιομορφία τους και η χρηστικότητα τους. Οι αρχιτέκτονες πολλές φορές επιθυμούν να τα κάνουν ιδιαίτερα αλλά συνήθως οι εργολάβοι, στο όνομα του κέρδους και του κόστους κατασκευής, αλλοιώνουν τις κατασκευές και τα όμορφα σχέδια όμορφα δεν κατασκευάζονται. Με απλά λόγια εάν επιθυμείτε ένα δικό σας σπίτι, αλλά όπως το ονειρεύεστε, πρέπει να τσακωθείτε με τον εργολάβο και τον μηχανικό. Όσο για τον αρχιτέκτονα το σπίτι των ονείρων σας είναι ο εφιάλης του! Παρόλα αυτά εάν μπορέσετε και πιάσετε, και έχετε και δυνατότητα άμεσης παρέμβασης στο στάδιο κατασκευής, μπορείτε να αποκτήσετε ένα σπίτι σχεδόν όπως θα σας άρεσε. Τι κι αν ο κόσμος συζητάει την αισθητική σας και την προσδιορίζει ως κακογουστιά; Τι κι αν το χαρακτηρίζει ως kitsch; Είναι η κατοικία σας, το σπίτι σας, το δικό σας καταφύγιο.

Το λεξικό του Τριανταφυλλίδη ορίζει την έννοια της λέξης σπίτι ως: **1.** κτίσμα το οποίο χρησιμοποιείται ως κατοικία, **2.** η κατοικία, είτε ως ανεξάρτητο κτίσμα είτε ως τμήμα ενός μεγαλύτερου οικοδομήματος, **3.** το εσωτερικό ενός σπιτιού ή ενός διαμερίσματος, το νοικοκυριό: **α.** ως οικιακός εξοπλισμός και επίπλωση και **β.** οι δραστηριότητες του ανθρώπου που έχουν σχέση με τη ζωή μέσα στο σπίτι, είτε ως σύνολο εργασιών που αφορούν τη φροντίδα και την επίβλεψή του είτε ως τρόπο διαβίωσης μέσα σ' αυτό, **4.** τα πρόσωπα που ζουν μαζί, που κατοικούν στο ίδιο σπίτι, που αποτελούν μια οικογένεια.ⁱⁱ

Είναι ενδιαφέρον πως οι έννοιες σπίτι και κατοικία έχουν σχέση σχεδόν ταυτόσημη στην Ελλάδα, αφού το ιδιόκτητο κτίριο κατοικίας ήταν, για διάφορους λόγους, το όνειρο των Ελλήνων. Στα Αγγλικά οι όροι home και house έχουν σχέση αλλά όχι την ίδια δυναμική. Το

home είναι πιο κοντά στην έννοια σπιτικό, δηλαδή όχι το κτίριο αλλά το εμπεριεχόμενο. Στα Ελληνικά το σπίτι εμπεριέχει την έννοια. Οι κατοικίες συνήθως αντιπροσώπευαν, πριν από την επέλαση της μαζικής κατασκευής, τις ιδιαιτερότητες τόσο του τόπου όσο και των ανθρώπων που διέμεναν σε αυτές. Η γεωγραφική θέση, η εναρμόνιση με το περιβάλλον, η χρήση λύσεων δοκιμασμένων στο μικροκλίμα και μικροτοπίο δηλαδή, οδηγούσαν στην ανάπτυξη παραπλήσιων αλλά όχι απόλυτα ομοιόμορφων κτιρίων. Και βέβαια η κοινωνική θέση, από πολύ ενωρίς, έδωσε το έναυσμα για την ειδική διαφοροποίηση της κατοικίας. Όμως ο ιδιοκτήτης ήταν πάντα εκείνος ο οποίος είχε τον τελικό λόγο στην κατασκευή. Εκείνος αποφάσιζε εάν ήθελε «κάτι το ωραίο» οδηγώντας την κατασκευή στην ιδιαιτερότητα, αφού οι δικές τους ιδέες έκαναν το κτίριο να ξεχωρίζει. Σίγουρα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον υπάρχουν κοινά αποδεκτές ιδέες περί ομορφιάς και γούστου. Οι καλλιτέχνες του παρελθόντος, όταν είχαν την δυνατότητα, τις δοκίμαζαν, τις εφάρμοζαν και τις επέβαλλαν. Όμως οι ιδιοκτήτες καταστρατηγούσαν συχνά τέτοιες μαζικές εκφράσεις μέσα από την δική τους επιθυμία. Κι έτσι συχνά η παρέμβαση αυτή ήταν μια καταδήλωση των επιθυμιών του ιδιοκτήτη, άσχετα από το αισθητικά αποδεκτό οπτικό αποτέλεσμα.

2. Η Ελλάδα και το σπίτι

Όπως προαναφέραμε η υπόθεση κατοικία στην Ελλάδα είναι απίστευτα σοβαρή υπόθεση. Μια χώρα που είχε διάφορους κατακτητές και επικυρίαρχους οδηγούσε την απόκτηση κατοικίας σε επιθυμία, αλλά όχι πάντα πραγμάτωση. Όταν επιτυγχανόταν η κρατική φορολογία όμως οδηγούσε σε αδιέξοδα. Στις περισσότερες περιπτώσεις αυτό που ονομαζόταν κατοικία δεν ήταν τίποτα άλλο από ένα πρόχειρο κατάλυμα, που σήμερα θα χαρακτηριζόταν καλύβα ή παράγκα, για το μεγαλύτερο μέρος αυτού που ονομάζουμε ιστορικά χρόνια. Η οικία αρχίζει να παίρνει μορφή, για τις μάζες, όταν δημιουργούνται τα εχέγγυα εκείνα που επιτρέπουν την ισορροπία ανάμεσα στην καταπίεση και την ευμάρεια. Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα βιώσαμε την έκρηξη της κατοικίας στην Ελλάδα - κυρίως λόγω της αστυφιλίας. Ειδικά δε στην περίοδο του τελευταίου τετάρτου του αιώνα η τάση άρχισε να αποκτά μνημειακές διαστάσεις και οδήγησε στην υπερβολή. Κατοικίες εκατοντάδων τετραγωνικών, με βοηθητικούς χώρους, έτσι ώστε να μπορούμε να προβάλλουμε την κοινωνική μας ανέλιξη και επιτυχία. Η αρχική αστική μετάβαση από το χωρικό σπίτι, με όλες τις τοπικές ιδιαιτερότητες, στο τριάρι διαμέρισμα των Πετραλώνων - το κατόρθωμα της γενιάς που έφυγε από το χωριό και ήρθε στην πόλη, έπρεπε να επισκιαστεί από την τρίπατη μεζονέτα με την πισίνα και το guesthouse στον κήπο.ⁱⁱⁱ Η κοινωνική καταξίωση οδηγούσε στην δημιουργία κατοικίας, η οποία ήταν να μην σπίτι αλλά κυρίως ήταν καταδήλωση της ανέλιξης. Όμως επειδή μπορούμε να εντοπίσουμε χρονικά την πρώτη έκρηξη δημιουργίας σημαντικών κατοικιών από τις απαρχές του 20^{ου} αιώνα θα ξεκινήσουμε με τα σπίτια της μέσης αστικής τάξης στην Αθήνα, και στις άλλες πόλεις. Εκεί είχαν αρχίσει να αντιγράφουν, αλλά και να δημιουργούν, μνημειακά νεοκλασικά κτίρια, αντίστοιχα των δημόσιων και ιδιωτικών της ανώτερης τάξης. Όμως εδώ είχαμε την παρέμβαση πολλών παραγόντων, και ουσιαστικότερα δύο: το κόστος της κατασκευής και των επιθυμιών του ιδιοκτήτη. Αποτέλεσμα η δημιουργία των λαϊκών νεοκλασικών από μάστορες-εργολάβους, στο κατώτερο στρώμα της αστικής τάξης. Οι αρχιτέκτονες δεν συνέβαλλαν άμεσα αλλά έμμεσα με τις δημιουργίες τους. Ένα ιδιαίτερα γνωστό δείγμα είναι μια κατοικία-σπίτι στην οδό Ασωμάτων. Αυτό που χαρακτηρίζει το οίκημα αυτό είναι η προβολή της μετάφρασης του νεοκλασικισμού στο λαϊκό.

Εικόνες 1, 2, 3 Το σπίτι με τις Καρυάτιδες επί της οδού Ασωμάτων (1950, 1970, 2011)

Το λαϊκό κτίριο συνέχισε να πειραματίζεται και μας έδωσε κι άλλα δείγματα. Όταν όμως οι μοντερνιστές μπήκαν στο παιχνίδι της κατοικίας, στις δεκαετίες του 1920 και 1930, άρχισε να αλλάζει και τη μετάφραση. Από τις προσφυγικές κατοικίες της λεωφόρου Αλεξάνδρας ως την εμβληματική ‘μπλε πολυκατοικία’ των Εξαρχείων οδηγούμαστε στις , αρχικά, εξεζητημένες λύσεις οι οποίες όμως οδήγησαν πολύ γρήγορα στις διεκπεραιωτικές κατασκευές που από καλύπτουν τον ορίζοντα όχι μόνον της Αθήνας αλλά και πολλών μικρών πόλεων. Ο μοντερνισμός είναι μια υπόθεση κυρίως των δύο μεγαλοπούλεων, σε ιδιωτικό επίπεδο, χωρίς να παραβλέπουμε τον μιμητισμό άλλων μικρότερων επαρχιακών πόλεων.

3. Σπίτι μου, σπιτάκι μου

Το γεγονός πως οι αρχιτέκτονες και οι κατασκευαστές, είτε είχαν σπουδές είτε όχι, κατάφεραν να αποδώσουν δείγματα προσωπικών κατοικιών είναι κάτι που πρέπει να κρατήσουμε υπόψη μας. Όμως το Εγώ του ιδιοκτήτη που πάντα προσπαθούσε να επιβληθεί κατάφερε να αρχίσει να γίνεται ορατό στην μορφή και την φόρμα της κατοικίας. Δεν είναι ασυνήθιστο. Απλά τώρα πλέον, μετά από την έντονη κούρσα οικοδόμησης που από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα είναι μια από τις κυρίαρχες ασχολίες της Ελληνικής κοινωνίας, οι επεμβάσεις και επιβολές του ιδιοκτήτη άρχισαν να γίνονται υπερβολικά ορατές. Το βιβλίο *Κάτι το Ωραίο. Μια περιήγηση στην νεοελληνική κακογουστιά/Something Beautiful. A travel in modern Greek kitsch* (1984) αλλά και αφιερώματα στο πολιτιστικό περιοδικό/εφημερίδα LIFO κατέγραψαν φωτογραφικά τέτοιες παρεμβάσεις. Επίσης στο Facebook συναντήσαμε την σελίδα Biennale Αυθαιρέτων από την οποία δανειστήκαμε παραδείγματα.

Εικόνες 4, 5, 6, 7 Φωτογραφίες οικιών από την σελίδα Biennale Αυθαιρέτων στο Facebook

Εικόνες 8, 9 «Το κάστρο των παραμυθιών» στο Αγρίλι Κυπαρισσίας

Οι φωτογραφίες αυτές καταδεικνύουν την ανάγκη εξωτερίκευσης του ψυχικού κόσμου των ιδιοκτητών, μέσα από την εξωτερική παρέμβαση. Η εσωτερική ήταν ή έτσι ή αλλιώς προνόμιό τους αλλά δεν δινόταν εύκολα στο δημόσιο βλέμμα. Αυτές οι εικόνες καταδεικνύουν μια εμμονή κάποιου ισχυρού εγώ ώστε να αποτυπώσει το δικό του στίγμα στο εξωτερικό της οικίας που διαμένει, μετατρέποντάς την σε σπιτικό. Η παράθεση του εσωτερικού αυτών των οικιών θα ήταν επίσης μια ενδιαφέρουσα εξερεύνηση στην ψυχολογία των ιδιοκτητών. Ο διάλογος μεταξύ της εσωτερικής και εξωτερικής όψης θα ήταν ιδιαίτερα εποικοδομητικός αλλά δυστυχώς σπάνια κανείς μπορεί να αποτυπώσει κάτι ανάλογο, αφού το εσωτερικό θεωρείται τόσο προσωπικό ώστε αποφεύγεται να παρατίθεται στο δημόσιο βλέμμα, όσο κι αν το εξωτερικό είναι μια κραυγή αγωνίας: εδώ είμαι! μας λέει ο ιδιοκτήτης. Προβάλλει μύχια συναισθήματα, τα οποία όμως ίσως καθρεφτίζονται στο εσωτερικό αλλά δεν μπορούμε να συγκρίνουμε. Η διαδικασία ‘ανοίγματος’ της οικίας στο δημόσιο βλέμμα παλαιότερα είχε λόγο ύπαρξης, αφού οι κοινωνικές δομές επέβαλλαν με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου το εσωτερικό να προβάλλεται μέσα από κοινωνικές εκδηλώσεις ώστε να μπορέσουν οι ιδιοκτήτες να καταδηλώσουν την άνοδό τους. Όμως καθώς ο τρόπος ζωής έχει αλλάξει και οι ρυθμοί είναι γοργοί το εσωτερικό παραμένει στην αφάνεια, πέρα από συγκεκριμένες επιλογές επισκεπτών, κι έτσι το εξωτερικό έχει αποκτήσει πολύ μεγαλύτερη σημασία. Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση στο θέμα του εσωτερικού των οικιών υπήρξε η έκθεση σχετικά με την δεκαετία του 80, που πρόσφατα πραγματοποιήθηκε στον χώρο της Τεχνόπολης Αθηνών και είχαμε την τύχη να επισκεφτούμε.^{iv}

4. Δύο παραδείγματα

Κατά τις μετακινήσεις μας στην Ελλάδα συναντήσαμε δύο οικίες οι οποίες, αν και σε πρώτη ανάγνωση θα μπορούσαν να καταταχθούν στην κατηγορία των οικιών που ήδη παρουσιάσαμε, σε δεύτερη ανάγνωση μας έδωσαν μια διαφορετική αίσθηση. Θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε ως μετά-kitsch, δηλαδή αντικείμενα που λόγω ειδικών συνθηκών πέρασαν από το στάδιο της εκκεντρικότητας στο στάδιο της ενσωμάτωσης στον οικιστικό ιστό. Οι οικίες αυτές κάνουν το παραπάνω οπτικό βήμα και ξεφεύγουν από την θεώρηση του «κάτι το ωραίο» και γίνονται όχι μόνον αποδεκτές ως οπτικό αποτέλεσμα αλλά ενσωματώνονται με επιτυχία στον χώρο. Είναι πέρα από απλές οπτικές καταδηλώσεις. Περνάνε στην οπτική προβολή του μύχιου των ιδιοκτητών. Αποκτούν μια ποιητική δυναμική. Και γίνονται κάτι το ξεχωριστό αλλά και οικείο συγχρόνως. Άλλωστε στα αρχαία Ελληνικά το ποίημα δεν είναι απλά ένα λογοτεχνικό είδος: ποίημα είναι οποιοδήποτε κατασκεύασμα. Και στην περίπτωσή μας έχουμε δύο τέτοια.

Η πρώτη οικία είναι το ‘σπίτι-καράβι’ της οικογένειας Μπρατσάλη στην Χώρα Κυθήρων. Όπως βλέπουμε και στις φωτογραφίες η οικία χρησιμοποιεί πολύ έξυπνα την ενσωμάτωση του χώρου σε σημείο ιδιαίτερα δύσκολο και μέσα από την χρήση των εξωτερικών στοιχείων επιτρέπει την δημιουργία αίσθησης ενός μεγαλύτερου χώρου. Η οικία μας ήταν γνωστή ήδη από το 1968 όταν επισκεφθήκαμε πρώτη φορά τα Κύθηρα. Όμως το 2015 άρχισε να ωριμάζει μια ιδέα σχετικά με την προβολή της οικίας ως οπτικής παρέμβασης. Κι αυτό διότι υπήρξε και η δεύτερη που μας προξένησε το ενδιαφέρον να ασχοληθούμε με την Ποιητική της Εικόνας τους. Το σημαντικό που αντιμετωπίσαμε στην δεδομένη περίπτωση υπήρξε η, από πρώτο χέρι, εμπειρία της αποδοχής της οικίας στον κοινωνικό περίγυρο. Η ειδοποιός διαφορά αποκαλύφτηκε όταν φωτογραφήσαμε το εσωτερικό και ανακαλέσαμε τις δύο, τουλάχιστον, φάσεις της. Κατά την πρώτη η οικία είχε το ίδιο εξωτερικό χρώμα αλλά οι λεπτομέρειες υπήρξαν βαμμένες κόκκινες: παραθυρόφυλλα, μεταλλικά τμήματα κ.ά. Όταν αυτά βάφτηκαν κατ’ αντιστοιχία των περισσότερων οικιών σε μπλε η οικία έπαψε να δείχνει ως κάτι το ξέχωρο και άρχισε να γίνεται όχι απλά αποδεκτή αλλά ενσωματώθηκε στον οικιστικό ιστό.

Εικόνες 10, 11 Το ‘σπίτι-καράβι’ στη Χώρα Κυθήρων

Η δεύτερη οικία βρίσκεται στον Παλαιόπυργο Τεμπών, στις εκβολές του Πηνειού. Ο Παλαιόπυργος είναι κατ’ ουσία το θερινό κομμάτι ενός εκτεταμένου δικτύου ορεινών οικισμών που βρίσκονται σε μεγαλύτερο υψόμετρο στον Όλυμπο, και συγκεκριμένα των χωριών Πυργετού και Αιγάνης. Ανήκει στον Δήμο Αγιάς. Το χωριό είναι γνωστό από το διήγημα του Καρκαβίτσα ‘Ο Ζητιάνος’, όπου και καταγράφεται με το όνομα Νυχτερέμι. Η συγκεκριμένη οικία που θα περιγράψουμε βρίσκεται ακριβώς στην έξοδο του χωριού προς τα Βόρεια. Είναι γνωστό ως ‘το σπίτι με τα κοχύλια’ και ανήκει στον κ. Σωτήρη Καλαγιά. Εντελώς τυχαία επισκεπτόμασταν την περιοχή επί σειρά ετών, λόγω συγγενικών σχέσεων με παραθεριστή και παλιό κάτοικο της περιοχής. Το σπίτι μας είχε κινήσει την προσοχή αλλά μέχρι το 2015 δεν είχαμε αποφασίσει να το αποτυπώσουμε. Άλλωστε η διαμονή μας στην περιοχή ήταν πάντα βραχεία. Το 2015 έχοντας αποκτήσει νέο κινητό με ικανές δυνατότητες φωτογραφικής κάμερας αποφασίσαμε να αποτυπώσουμε τον χώρο και όταν επανακάμπαμε το επόμενο έτος να κάνουμε μια πιο εμπειριστατωμένη καταγραφή. Το 2016 δεν επισκεφτήκαμε την περιοχή λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων. Τότε κάτοικος της περιοχής μας ενημέρωσε πως η οικία είχε υποστεί ζημιές λόγω πυρκαγιάς. Η συγκυρία ήταν υπερβολικά σημαντική κι έτσι επιλέξαμε να μην την αγνοήσουμε. Τον Ιούλιο του 2017 λοιπόν επισκεφθήκαμε εκ νέου τον χώρο και καταγράψαμε οπτικά την οικία και πραγματοποιήσαμε μικρή συνέντευξη με τον ιδιοκτήτη. Οι συνθήκες λοιπόν είχαν συνηγορήσει ώστε να εξετάσουμε τις δυο οικίες τόσο ως ατομικές καταδηλώσεις των ιδιοκτητών τους όσο και σε συνομιλία μεταξύ τους ως δείγματα ενός οπτικού παζλ που έθετε νέα δεδομένα στο θέμα οικία και εικόνα της.

Εικόνες 11, 12, 13 Το «σπίτι με τα κογχύλια» στον Παλαιόπυργο Λαρίσης

5. Τι σημαίνει η οικία για τον ιδιοκτήτη

Έτσι λοιπόν μέσα από την προσέγγιση τόσο οπτικά όσο και κοινωνιολογικά, με όργανο την ημιδομημένη συνέντευξη με τους ιδιοκτήτες των οικιών, καταλήγουμε να ανακαλύψουμε εκ νέου τον τροχό: η οικία τους είναι μια προβολή μύχιων, και μη, συναισθημάτων τους. Η ανάγκη να εξωτερικεύσουν το όνειρό τους τους επέβαλλε την πορεία δημιουργίας των οικιών τους ως οπτική ανάμνηση. Ίσως να είναι ψυχαναγκαστικά κάποια όνειρα. Τα όνειρα όμως των ιδιοκτητών ήταν η προσωπική τους παρέμβαση στον χώρο τους. Δεν έχει σημασία εάν πρόκειται για μόνιμη ή εξοχική κατοικία. Δεν έχει σημασία εάν γίνονταν θέμα συζήτησης για τις οικίες τους. Το σημαντικό και στις δυο περιπτώσεις είναι η πραγμάτωση της επιθυμίας. Κάνοντας μάλιστα μια υπόθεση μπορούμε να τους καταλογίσουμε πως η εξωτερίκευση των επιθυμιών τους λειτούργησε καταλυτικά στον μικρόκοσμο του περιβάλλοντος οικιστικού ιστού. Δεν απορρίφθηκαν, ούτε έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης. Απλά ενσωματώθηκαν και απετέλεσαν λειτουργικό κομμάτι του οικισμού. Το ενδιαφέρον και στις δυο περιπτώσεις είναι πως οι οικίες είναι τοποθετημένες στα όρια των οικισμών: η οικία των Κυθήρων στο απώτατο χαμηλό άκρο της διαδρομής προς το Καψάλι ενώ η αντίστοιχη του Παλαιόπυργου βρίσκεται κι εκείνη σχεδόν στο τέλος του οικισμού, επί της οδού που οδηγεί προς τον οικισμό Κουλούρι και τις άλλες παραλιακές κοινότητες (Καστρί-Λουτρό-Μεσάγκαλα). Ενδεχομένως η τοποθέτησή τους στο όριο να έκανε την ενσωμάτωση ευκολότερη απ' ό,τι εάν ήταν στο κέντρο των οικισμών. Είναι σχεδόν σίγουρο πως οι αντιδράσεις σε μια τέτοια περίπτωση θα οχυρώνονταν πίσω από κλασικές δικαιολογίες αλλά στην πραγματικότητα θα είχαν να κάνουν με την αλλοίωση του οπτικού αισθήματος που αποπνέουν οι οικισμοί κι έτσι θεωρούμε πως και η γεωγραφική τους τοποθέτηση επέτρεψε την αρχική αποδοχή τους και έτσι την ενσωμάτωση.

6. Η οπτική του τουρίστα

Ένα μείζονος σημασίας ερώτημα ανακύπτει αρκετά νωρίς: μπορούν οι οικίες αυτές να λειτουργήσουν δυνητικά ως σημεία ενδιαφέροντος στους επισκέπτες τουρίστες των περιοχών; Πιστεύουμε πως η απάντηση είναι καταφατική. Η ύπαρξη ενός οικοδομήματος που δεν εμπίπτει στις κλασικές δομές του χώρου ύπαρξής του δεν το καθιστά παρία αλλά ούτε και αξιοπερίεργο. Λειτουργεί δυνητικά ως σημείο που καταδεικνύει το πολιτισμικό επίπεδο της τοπικής κοινωνίας. Η ετερότητα είναι ένα ακανθώδες θέμα. Εάν κάποιος αναζητά την ετερότητα μέσα σε μια κοινότητα γίνεται συχνά, αλλά όχι πάντα, αποδιοπομπαίος. Όμως εάν οι κοινότητα έχει την πολιτισμική ευελιξία να αποδέχεται την ετερότητα και να την ενσωματώνει τότε τέτοιου είδους αναζητήσεις δεν είναι κατακριτέες αλλά αποδεκτές. Στην περίπτωση των Κυθήρων θα μπορούσαμε εύκολα να θεωρήσουμε a priori πως η κοινωνία θα

ήταν πιο ανοικτή, όπως όλες οι νησιωτικές που έχουν ανάγκη την ετερότητα ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν. Στην περίπτωση όμως του Παλαιόπυργου θα είμασταν πιο επιφυλακτικοί καθώς μιλάμε για κοινωνικές ομάδες πιο κλειστές απ' ότι των νησιωτικών Κυθήρων. Τελικά όμως δεν είναι έτσι. Οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα αποδέχεται την ετερότητα, αρκεί να μην υπερβάλλει. Ακόμη όμως και στην περίπτωση της υπερβολής πιστεύουμε πως η προσωπικότητα του ατόμου είναι εκείνη που κάνει την διαφορά και επιτρέπει την ενσωμάτωση και αποδοχή. Η οπτική όμως του τουρίστα είναι διαφορετική. Είναι εντυπωσιακό πόσες λίγες φωτογραφίες εντοπίσαμε διαδικτυακά και από τις δύο οικίες. Για εκείνη των Κυθήρων αναζητήσαμε φωτογραφίες, μέσω του Google Earth. Βρήκαμε μόνον δύο (2), όταν πολλά περισσότερα σημεία του οικισμού της Χώρας δεν είχαν λιγότερες από δεκάδες. Στο Instagram τα πράγματα ήταν ακόμα πιο φτωχά. Για τον Παλαιόπυργο βρήκαμε συνολικά έξι (6) φωτογραφίες στο Google Earth. Εάν δεν είχε προηγηθεί το γεγονός της πυρκαγιάς και της δημοσιότητας που πήρε το γεγονός θα ήταν σημαντικά λιγότερες. Άρα δεν είναι οι οικίες κάτι το ασυνήθιστο ώστε ο τουρίστας να παρατηρήσει τις παρατηρήσει; Κι εδώ η λογική της ενσωμάτωσης του κτιρίου στον οικιστικό ιστό πρέπει να εξεταστεί ως φαινόμενο του τόπου. Η περίπτωση των Κυθήρων είναι κάπως πιο εύκολη να προσδιοριστεί, ως προς τις παραμέτρους που κάνουν την οικία αποδεκτή στον μη κάτοικο. Η θέση της είναι άκρως ενδιαφέρουσα: επάνω στην στροφή του τέλους του οικισμού προς την κατωφέρεια που οδηγεί στο λιμάνι-επίνειο του Καψαλιού. Η πρώτη εντύπωση του τουρίστα είναι φευγαλέα, πλέον, αφού η κατεύθυνσή του από την Χώρα προς το Καψάλι δεν επιτρέπει παρά μια απρόσμενη και ιδιαίτερα μικρή, σε χρονική διάρκεια, εντύπωση. Εάν υπάρξει ενδιαφέρον στην επιστροφή από το Καψάλι και ανηφορίζοντας απλά υπάρχει μια πιο εμπεριστατωμένη άποψη. Όμως η στροφή αποθαρρύνει αρκετούς από τους επισκέπτες από το να σταματήσουν. Ενδεχομένως κάποιοι αφιερώνουν τον χρόνο για στάση. Αλλιώς δεν ασχολούνται καθώς, ως τουρίστες, δεν έχουν την πολυτέλεια του χρόνου. Είναι αστείο να σκεφτεί κανείς πως κάτι που λογικά θα ήταν ένα αξιοθέατο αντιμετωπίζεται με αυτόν τον τρόπο. Δεν γνωρίζουμε αλλά σίγουρα υπάρχουν τουρίστες που το αποτύπωσαν φωτογραφικά. Ανάλογα και στην περίπτωση του Παλαιόπυργου. Εάν δεν είχε συμβεί η πυρκαγιά η οικία, που και αυτή βρίσκεται σχεδόν στο άκρο του οικιστικού ιστού, δεν θα ήταν γνωστή. Βεβαίως ο ιδιοκτήτης είχε προσπαθήσει να θέσει υποψηφιότητα για το Guinness World Records, αλλά δυστυχώς δεν πρόλαβε να το καταχωρήσει καθώς τα στοιχεία που του ζητούνταν ήταν πέρα από τις δυνατότητές του.^v

7. Συμπεράσματα

Όταν αποκαλούμε οικίες ως ετερότητες είναι σίγουρα κάτι το καινοφανές, Δεν έχουμε συνηθίσει να μιλάμε για ανθρώπινες κατασκευές με ανθρώπινους όρους. Όμως οι κατασκευές ήταν αντανάκλασεις των ιδιοκτητών τους. Κι αν εκείνοι δεν ήταν οι Ξένοι το κατασκεύασμα που δημιούργησαν ήταν, αρχικά, Ξένο. Κάτι το διαφορετικό. Κάτι το μη-αποδεκτό. Σε μια εποχή όπου η Εικόνα είναι κυρίαρχο μέσο πληροφορίας τι συμβαίνει; Η άποψή μας είναι πως επειδή το αισθητικό κριτήριό μας έχει πλέον κορεστεί μια κτιριακή διαφορετικότητα δεν αντιμετωπίζεται ως κάτι το αξιοπερίεργο πλέον. Ακόμη και αν προσπαθούσαμε να τα θεωρήσουμε ως κραυγαλέες παρεκτροπές προς το υπόλοιπο του οικιστικού ιστού δεν είναι δυνατόν αφού δεν είναι παρά η εξωτερίκευση της προσωπικής άποψης προς τα έξω. Κι όσο κι αν αυτό φαίνεται ασυνήθιστο δεν είναι μη εντάξιμο στην ολότητα του τοπίου. Οι μόνιμοι κάτοικοι έχουν αποδεχτεί την διαφορετικότητα του κτίσματος εξ αιτίας της προσωπικότητας του ιδιοκτήτη. Δεν είναι ένας ξένος που κουβαλάει μια άλλη άποψη, αλλά ένας από εμάς που απλά έχει διαφορετική άποψη. Αυτό αρκεί για να μετατρέψει το διαφορετικό σε αποδεκτό. Κι όχι μόνον αυτό. Μήπως οι τοπικές ιδιαιτερότητες των κτιρίων δεν αντιπροσώπευαν πάντα την προσωπική σφραγίδα του ιδιοκτήτη, ή του μάστορα; Έτσι δεν δημιουργήθηκαν

παρεμβάσεις που σήμερα φαντάζουν όμορφες αλλά σίγουρα όταν πρωτοξεκίνησαν αρκετές θα θεωρήθηκαν ακραίες και εκτός των καθιερωμένων αισθητικών προτύπων; Τελικά η ετερότητα είναι σημαντική στοιχείο στην κατοικία. Είναι η καινοτομία που επιτρέπει την δημιουργία νέων κανόνων και αλλαγή του καθιερωμένου προτύπου. Η προσωπική παρέμβαση μπορεί και επιτρέπει την εξέλιξη. Η στατικότητα της Εικόνας του Τοπίου είναι μια ψευδαισθήση. Δεν υπήρξε παρά μόνον στην φαντασία. Η πραγματικότητα αγκαλιάζει την ετερότητα και το διαφορετικό, επιτρέπει την μετεξέλιξη της και δημιουργεί νέους αισθητικούς κανόνες. Η ποιητική των οικιών υπάρχει.

ⁱ Ο Νικόλαος Λουράντος είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στην Πολιτιστική Διαχείριση (ΕΑΠ) και υποψήφιος διδάκτορας στον Οπτικό Πολιτισμό στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Εργάζεται στην Διεύθυνση Προστασίας και Συντήρησης Νεώτερων και Σύγχρονων Μνημείων του ΥΠΠΟΑ.

ⁱⁱ Βλ. σχετικά τον ιστότοπο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%83%CF%80%CE%AF%CF%84%CE%B9&dq=

ⁱⁱⁱ Δεν θέλουμε, αλλά ούτε μπορούμε κάνουμε διαχωρισμό των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής κι εκείνων του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και Εμφυλίου. Και στις δύο περιπτώσεις οι μετακινήσεις, σχεδόν πάντα, σε μεγάλα αστικά κέντρα και ειδικά Αθήνα-Θεσσαλονίκη ήταν μονόδρομος, όποιοι κι αν ήταν οι λόγοι.

^{iv} Βλ. σχετικά τον ιστότοπο: <https://www.gr80s.gr/index.php/ekthesi-gr80s>. Η έμφαση στο εσωτερικό των οικιών ήταν αποκαλυπτική, καθώς έχουμε βιώσει την εν λόγω δεκαετία και έχουμε ιδίαν άποψη επί του θέματος.

^v Κατά την διάρκεια της συνέντευξης εξέφρασε την απορία γιατί δεν επικοινωνήσε το Guinness World Records αφού η οικία του θα πληρούσε τις προδιαγραφές. Όταν τον ρωτήσαμε εάν είχε περιλάβει τον αριθμό των κογγυλιών που χρησιμοποίησε στην κατασκευή αδυνατούσε να δώσει ακριβή αριθμό, οπότε και του εξηγήσαμε το γεγονός της μη απάντησης.